

Wojciech Mazurek

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni
mazurek.wojtek@vp.pl

KODEKSY ETYCZNE W POWOJENNYM WOJSKU POLSKIM

STRESZCZENIE

Ludowe Wojsko Polskie formowało się w złożonej sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej powojennej Polski. Po zakończeniu działań wojennych odgrywało mało popularną wśród kadry oficerskiej rolę umacniania władzy, stanowiąc dla niej oparcie. „Zbrojne ramię” narodu i jednocześnie „tarcza” PZPR jak propagandowo pisano i mówiono o ludowym Wojsku Polskim, było elementem państwa, o ograniczonej suwerenności i związanego sojuszami wynikającymi z ówczesnych uwarunkowań geopolitycznych. Korpus oficerski tej armii miały cechować odpowiednie walory moralno-etyczne i zwyczaje, zgodne z oficjalną państwową doktryną światopoglądową. W latach 1965–1989 powstały w wojsku trzy odrębne dokumenty normatywne będące kodeksami postępowania etycznego kadry zawodowej w relacjach służbowych jak i jej życiu osobistym. Niniejszy artykuł stanowi próbę nakreślenia obrazu kadry przez pryzmat tych właśnie uregulowań.

Słowa kluczowe:

Wojsko Polskie po II wojnie światowej, wartości etyczne i moralne, regulacje.

Warunki formułowania wymogów etycznych wobec kadry oficerskiej w ludowym Wojsku Polskim

Formowanie wojska pod patronatem lewicowego Związku Patriotów Polskich (ZPP) podporządkowanego władzom radzieckim było następstwem zerwania stosunków dyplomatycznych między Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) a Rządem Londyńskim – legalną władzą państwa polskiego uznawaną przez mocarstwa anglosaskie. Wojsko, nad którego powstaniem zaciążyły racje polityczne miało być według formułujących postulaty co do jego oblicza ideowego, armią nowego typu. Cokolwiek kryło się pod tym hasłem, wróżyło zmiany. Walka frakcji politycznych wewnątrz

proradzieckiej lewicy objęła także powstające siły zbrojne. Starły się bowiem koncepcje, co do charakteru armii, w tym przede wszystkim jego korpusu oficerskiego. Jeszcze w trakcie działań wojennych jesienią 1944 r., władze Polskiej Partii Robotniczej (PPR) nie zakładały formowania oddzielnych wojskowych struktur partyjnych w siłach zbrojnych, co było rozwiązaniem diametralnie różnym od silnie upolitycznionych partyzanckich struktur Armii Ludowej (AL). Unikano otwartej dyskusji o problemie upartyjnieniu wojska¹. Zamiar ten został dość szybko zweryfikowany przez jeszcze wojenne realia, w sytuacji konfliktu politycznego pomiędzy lewicą a obozem partii i stronnictw lojalnych wobec Rządu Londyńskiego oraz opozycyjną wobec obu tych ugrupowań skrajnie konserwatywnym i nacjonalistycznym nurtem politycznym hołdującym przedwojennym wizjom katolickiego państwa narodu polskiego. W tych okolicznościach wojsko otwarcie zostało wprzęgnięte w powstający system ideologicznej indoktrynacji społeczeństwa. Proces ten nasilił się szczególnie w okresie stalinowskiego terroru, a jego emanacją było angażowanie wojska w różnorakie akcje propagandowe, a także udział w działaniach ugruntowujących nową władzę przeciwko zbrojnej, powojennej konspiracji². W warunkach powojennej Polski, apolityczność armii została wykluczona przez lewicę a faktyczne podporządkowanie strukturom partyjnym PPR i jej kontynuatorki – Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), świadczyło o zawłaszczeniu sił zbrojnych przez jedną opcję polityczną.

Po zakończeniu II wojny światowej kadra oficerska Wojska Polskiego stanowiła konglomerat ludzi pochodzących z różnych środowisk o niejednorodnych poglądach politycznych. Młodsza kadra dowódczą armii stanowili oficerowie wyszkoleni już w ZSRR. W składzie tego korpusu

¹ Stanowisko PPR z jesieni 1944 r. odnoszące się do upartyjnięcia armii brzmiało: „Nasza partia nie ma w wojsku organizacji partyjnej i nie zamierza jej tworzyć. My chcemy aby członek PPR, który idzie do wojska, był wzorowym żołnierzem i wzorowym oficerem demokratą”. Zob: S. M. Wieczorek, *Mysł polityczna i czyn zbrojny PPR 1942–1944*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 31.

² Poza walką ze zbrojnym podziemiem polskim i niemieckim oraz UPA, wojsko uczestniczyło w działaniach ochronnych przy parcelacji gruntów przejętych przez państwo a także w innych akcjach o charakterze politycznym. Zob. L. Grot, *Działalność ochronno-propagandowa Wojska Polskiego w czasie referendum (30.06.1946 r.) i wyborów do Sejmu RP (19.01.1947 r.)*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1974, nr 2 (69), s. 173-200; idem, *Udział ludowego WP w wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 511-513; Z. Wojdalski, *Akcje rolne ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1947*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, nr 1 (79), s. 152-173.

osobowego znalazła się też kadra zbrojnego podziemia a także w niewielkim procencie przedwrześniowi żołnierze oraz kombatanci Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (PSZ). Przyjęte przez nowe polskie władze polityczno-partyjne kryteria dzieliły korpus oficerski na trzy grupy: swoich tj. wychowanków szkół oficerskich powstałych w ZSRR i Polsce po 1944 r., obcych tj. oficerów wywodzących się ze struktur partyzanckich AL, Armii Krajowej (AK), Batalionów Chłopskich (BCh) i Gwardii Ludowej (GL) podległej zakonspirowanej pod nazwą Wolność Równość Niezawisłość (WRN) Polskich Partii Socjalistycznej (PPS) oraz wrogich tj. przedwojennej kadry, określanej jako „sanacyjna” i PSZ, którym nie ufano i którzy mieli być w krótkim czasie usunięci z armii. Ta swoista mozaika oficerska reprezentowała różny poziom zawodowego przygotowania oraz mentalności a także kultury osobistej, będącej jednym z elementów *esprit de corps*. Nie istniały wówczas przepisy kodyfikujące oficerskie powinności, które wykraczałyby poza zwykłe relacje między wojskowymi wynikające z zależności służbowej.

Czas wojny oraz okres bezpośrednio po niej nie sprzyjał podjęciu prac nad *Kodeksem Honorowym* kreślącym moralną sylwetkę oficera armii nowego, jak pisano propagandowo, socjalistycznego typu. Można jednak przypuszczać, iż pomimo tych niedostatków w tych jednostkach wojskowych, w których znalazła się kadra armii przedwrześniowej, w relacjach pozasłużbowych, choć nieformalnie, stosowano się do przedwojennego podręcznika *Oficer*. Podręcznik ten był praktycznym opracowaniem, uzupełniającym obowiązującą w armii literaturę wojskową, ujednociającym dotychczasowe prawo zwyczajowe stosowane w armiach zaborczych, które siłą rzeczy przeniknęło do wojska międzywojennej Polski wraz z kadrami wywodzącą się z tych armii³.

Wstępnie wymogi etyczne wobec kadry oficerskiej zostały nakreślone we wprowadzonym do użytku służbowego wiosną 1944 r. regulaminie Centralnej Szkoły Podchorążych. Zapisy dotyczące postawy moralnej zawierały ogólne sformułowania o honorze pojmowanym jako szczególny rodzaj godności osobistej będącej nośnikiem szlachetnego postępowania w codziennym służbowym funkcjonowaniu. Oficer miał ideowo traktować służbę z myślą o interesie narodu i wojska⁴. W działalności służbowej miał on być dowódcą sprawiedliwym, dbającym o podwładnych wychowawcą, co w założeniach

³ Z. Berling, S. Próchnicki, S. Kramer, *Oficer*, Warszawa 1931.

⁴ C. Grzelak, *Wyższe szkolnictwo wojskowe w ludowym Wojsku Polskim w latach 1944–1947*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 1 (103), s. 75.

twórców tych zapisów powinno zaskarbiać sobie zaufanie i szacunek podkomendnych.

Oblicze ideowe wojska formowanego w ZSRR i walczącego u boku Armii Czerwonej, miało być kształtowane przez oficerów polityczno-wychowawczych, wywodzących się ze środowiska Centralnego Biura Komunistów Polskich (CBKP) oraz działaczy politycznych ZPP, podporządkowanych i całkowicie oddanych Józefowi W. Stalinowi. Na znaczenie roli tego korpusu przyszłej kadry wskazywał Władysława Gomółka, według którego mieli być oni „duszą ideologiczną Wojska Polskiego”⁵.

Twórcy nowej armii, licząc się z przywiązaniem i wpływem jaki na większość żołnierzy poborowych miała religia katolicka, podjęli trudną dla nich z przyczyn ideologicznych decyzję, sformowania służby duszpasterskiej Wojska Polskiego. W toku działań wojennych ale także bezpośrednio po ich zakończeniu i włączeniu armii do walki o utrzymanie nowego ustroju aż do 1948 r., praktyki religijne wzorem armii przedwrześniowej były częścią żołnierskiej codzienności a księża-kapelani znaleźli się w aparacie kształtującym morale i dyscyplinę wojska⁶. W okresie 1948–1956 w wojsku nastąpiła zdecydowana zmiana stanowiska w sprawach światopoglądowych. Wierząca kadra określana pogardliwie „klerykałami”, była szykanowana i usuwana z armii. W latach 1957–1958, w wyniku porozumień zawartych w grudniu 1956 r. między władzami a Kościołem, nastąpiła w wojsku pewna „odwilż”. Na krótko odstąpiono od piętnowania kadry nie ukrywającej praktykowania wiary, przestrzegano zagwarantowanych konstytucyjnie zasad wolności sumie-

⁵ Gomółka stwierdził, „...znaczenie korpusu oficerów polityczno-wychowawczych jest szczególnie doniosłe w obecnym okresie montowania i rozbudowy Wojska Polskiego. Bez oficerów polityczno-wychowawczych nie możemy wprost pomyśleć o budowie wojska oddanego demokracji”. Cyt. za: A. Drzewiecki, *Marynarka Wojenna PRL 1945–1989. Służba w oparach ideologii*, [w:] *Sily zbrojne-polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Przybylskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, (red.) Kurenda P., Romanowicz J., Rossa A., Zalewski B. Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2005, s. 67-68.

⁶ Księża kapelani cieszyli się dużym zaufaniem żołnierzy oraz kadry oficerskiej. Budzili też zainteresowanie oficerów radzieckich oddelegowanych do służby w WP, którzy doceniali pozytywny wpływ kapelanów na morale żołnierzy a niektórzy z nich brali nawet udział w mszach świętych, prosząc polskich oficerów o wyjaśnienia i wskazówki jak mają zachowywać się podczas liturgii. Nierzadko kapelani brali bezpośredni udział w walce i to z bronią w rękę, wykazując się przy tym osobistym przykładem i odwagą. Szerzej patrz: J. Odziemkowski, *Służba duszpasterska Wojska Polskiego*. Bellona, Warszawa 1998, s. 192-200.

nia i wyznania, zapisanych w ustawie lipcowej 1952 r.⁷. Kolejny zwrot w relacjach wewnątrz wojskowych i nawrót do polityki rugowania z armii wierzących był efektem *Listu KC PZPR w sprawie stosunków między państwem a Kościołem* z sierpnia 1958 r.⁸. W liście tym kierownictwo partyjno-polityczne zarzuciło hierarchom kościelnym działania „antypaństwowe” oraz wzywało społeczeństwo do przeciwstawienia się wpływowi Kościoła i jego ingerencji w życie społeczno-polityczne kraju. Pismo to trafiło także do wojska stając się podstawą do wznowienia walki z „klerykalizmem”. Rozpoczęto wówczas działania zmierzające do ateizacji kadry i laicyzacji rodzin wojskowych co było częścią szerokiego planu zmiany orientacji światopoglądowej całego społeczeństwa i jego przemodelowanie na wzór radziecki⁹. Jedynym słusznym poglądem na świat i rzeczywistość w wojsku stał się marksizm – leninizm wraz z uformowaną w tym systemie filozoficznym, etyką i całym systemem wartości opartym na materializmie. Wszystko co kłóciło się z tą wizją i stało w sprzeczności z prawami dialektyki marksistowskiej i ewolucjonizmu Darwina, było anachronizmem i podlegało sekowaniu. W myśl poglądów głoszonych w międzywojniu jak i w okresie powojennym przez Władysława Spasowskiego propagującą laicyzację obyczaju oraz zarysowującego teoretyczny model społeczeństwa bezwyznaniowego, jedynie człowiek wolny od religii mógł stać się w pełni wyzwoloną i twórczą jednostką. Idea ta zaszczepiana miała być przez wszystkie instytucje życia publicznego związane z państwem i panującym ustrojem, w tym też w wojsku.

Realizacja celów wyznaczonych wojsku wiązała się z koniecznością wychowania i wykształcenia kadry oficerskiej o odpowiednich walorach etycznych. Przede wszystkim należało sformować oddany sprawie budowy nowego państwa i ustroju wojskowy aparat partyjno-polityczny, co dość wyraźnie kolidowało z wcześniejszymi deklaracjami władz PPR a cytowanymi

⁷ *Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r.* Tekst jednolity z dnia 16 lutego 1976 r. (Dz. Urz. Nr 7 poz. 36, Obwieszczenie Przewodniczącego rady państwa z 16 lutego 1976 r.) Kwestie wolności sumienia i wyznania zawarte były w art. 67. ust. 2 oraz art. 82. ust 1.

⁸ W. Bronz, *Indoktrynacja ateistyczna w Wojsku Polskim po 1956 roku. Wkład gen. Wojciecha Jaruzelskiego w ateizację narodu. Strona internetowa: http://www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/042004/10.html [dostęp: 01.02.2016].*

⁹ W okresie powojennym w Polsce powstały organizacje, których celem było przebudowanie stosunków społecznych w tym spopularyzowanie świeckiego stylu życia. W 1969 r. powstało Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej. Organizacja ta nie miała swoich wojskowych filii lecz współpracowała z Ministerstwem Obrony Narodowej i działającą przy jednostkach wojskowych Organizacją Rodzin Wojskowych.

powyżej. Wyraźne upartyjnienie wojska nastąpiło dopiero na przełomie lat 40./50. za sprawą silnego oddziaływania powołanego w 1944 r. Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego Wojska Polskiego (GZP)¹⁰.

Kodyfikacje etyki z lat 60. i 70.

Do 1965 r. w GZP jak i całych Siłach Zbrojnych, mimo iż dostrzegano potrzebę sformułowania wymagań etycznych dla kadry zawodowej ich kodyfikacji i nadania im odpowiedniej rangi, dokument taki nie powstał. Wprawdzie wymogi etyczno-moralne oficera armii ludowej były określone w wielu dokumentach, zarządzeniach, wytycznych, rozkazach itp. wykorzystywanych w działalności szkoleniowej, kształceniu kadr czy regulujących zakres pracy partyjno-politycznej, oświatowo-wychowawczej oraz oddziaływania propagandowego, to nie miały one odpowiedniego umocowania. Trudno powiedzieć, co było przyczyną zaniechań nad opracowaniem takiego wydawnictwa ze strony aparatu partyjno-politycznego. Prawdopodobnie z uwagi na fakt coraz lepszego poziomu wykształcenia kadry oficerskiej i jak mawiano, jej uświadomienia, w politycznych gremiach decyzyjnych uznano, że kwestie natury etycznej i obyczajowej są wyłącznie indywidualną sprawą człowieka a wybór żołnierskiego fachu jest wystarczającym dowodem dojrzałość pod tym względem.

Etyka rozumiana, jako zestaw zachowań i powinności charakterystycznych dla pewnych grup zawodowych, stanowiła jeden z elementów kształtujących etos tych środowisk, które z racji ich nadzwyczajnego znaczenia są wysoko cenione, cieszą się społeczną aprobatą i zaufaniem. Etyka wy-

¹⁰ Szerzej o powstaniu i zakresie działania oficerów politycznych oraz Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego WP a także przygotowaniu specjalistycznego korpusu oficerów politycznych, zob. m.in: I. Blum, *Z dziejów Głównego Zarządu Politycznego WP: jego rola i miejsce w ludowym Wojsku Polskim*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1963, nr 3-4 (29), s. 206-251; S. Chojnecki, *Struktura organizacyjna aparatu polityczno-wychowawczego Wojska Polskiego w latach 1945-1948*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1981, nr 1 (95), s. 40-72; H. Dobiegała, Z. Pytasz, *Udział Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w życiu politycznym kraju 1946-1947*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1982, nr 2 (100), s. 75-93; W. Polański, *Wojskowa Akademia Polityczna – głównym ośrodkiem kształcenia i wychowywania aparatu partyjno-politycznego sił zbrojnych*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1974, nr 2 (69), s. 243-284; J. Powała, *Z dziejów Oficerskiej Szkoły Politycznej 1944-1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1984, nr 3 (109), s. 84-115; S. Rutkowski, *Polska Partia Robotnicza w siłach zbrojnych w latach 1944-1948*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, nr 4 (82), s. 37-49; S. Zwoliński, *Organizacja i zadania organów politycznych ludowego WP 1949-1955*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 233-258; idem, *Szkolenie polityczne i partyjne w ludowym Wojsku Polskim w latach 1945-1955*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1976, nr 3 (77), s. 215-239.

kształciła określone normy współżycia w obrębie wojskowej społeczności, które aż do 1965 r. nie zostały skodyfikowane lecz były stosowane przez kadrę na zasadzie prawa zwyczajowego. Nowy system polityczny oderwany od tradycyjnych wartości wymagał odrębnych uregulowań zgodnych z ideami marksizmu. W latach 60.-80. w GZP powstały trzy kolejne dokumenty postulatyno-moralne, uzupełniające istniejącą lukę w sferze unormowania życia pozasłużbowego kadry w tym kwestii życia osobistego, rodzinnego i społecznego żołnierzy zawodowych. Pod tym względem opracowania te miały cechy poradników, wskazujących konkretne sytuacje z jakimi żołnierz może się zetknąć i jak wówczas ma się zachować.

W 1965 r. opracowano i wprowadzono do użytku *Zasady etyki żołnierzy ludowego Wojska Polskiego*¹¹. Była to niewielka książeczka w formacie kieszonkowym o wymiarach 7,5 x 10,5 cm, licząca zaledwie 46 stron. Ten mini podręcznik, poza wstępnymi uwagami, podzielony został na cztery niewielkie kilkustronicowe rozdziały. W pierwszym z nich zatytułowanym: *Zasadnicze wartości społeczno-polityczne oficera*, znajdujemy definicje patriotyzmu i internacjonalizmu. Określony został również stosunek jaki oficer powinien mieć do tradycji, czym jest ideowość, aktywność społeczno-polityczna i jakie pod tymi względami powinności ciąży na wojsku i jego kadrze. Dalej ujęte zostały obowiązki względem przeciwdziałania złu społecznemu, za które uznano krzywdę ludzką, nadużycia, lekceważenie przepisów, marnotrawstwo i ciemnotę. Na czym miało polegać zwalczanie tej ostatniej nie wyjaśniono. Z punktem tym wiązał się i następny w tym rozdziale zatytułowany: *przestrzeganie przepisów prawa i norm współżycia społecznego*. Rozdział drugi – *Stosunek oficera do pracy i obowiązków służbowych*, odnosił się do spraw stricte zawodowych oraz relacji w miejscu pełnienia służby z podwładnymi, przełożonymi oraz kolegami. Podkreślono w tym rozdziale również obowiązek dbałości o powierzony kadrze sprzęt oraz mienie, które jest dobrem wspólnym całego społeczeństwa. Nakazem służby było jego właściwe użytkowanie i eksploatacja będące wyrazem gospodarności. W trzecim rozdziale zatytułowanym *Osobiste walory moralne oficera* określone zostały niezbędne cechy osobowe jakimi powinien być obdarzony oficer. Miał być to człowiek szlachetny, prawy, sprawiedliwy, mężny i prawdomówny, rzetelny i opanowany, jednocześnie dbający o wygląd i prezencję osobistą. Oficer cyt.: „...poprzez własną wzorową postawę oraz aktywne oddziaływanie na otoczenie winien wykazywać dbałość o honor

¹¹ *Zasady etyki żołnierzy ludowego Wojska Polskiego*. Wydawnictwo MON, Warszawa 1965.

wojska i munduru: być gotowym w każdej chwili, we właściwy sposób wystąpić w ich obronie”¹². Książeczkę zamykał rozdział *Życie osobiste oficera*. Znajdujemy tu wskazówki co do kultury i stylu życia oficera, który cyt.: „...winien prowadzić tryb życia odpowiadający socjalistycznym zasadom społecznym... powinien być towarzyski...”¹³. Książeczka była adresowana nie tylko do oficerów służby czynnej. Jak wyjaśniono w przypisie na str. 5-6. zawarte w niej przepisy i normy odnosiły się również do innych korpusów kadry zawodowej IWP a także żołnierzy rezerwy. W opracowaniu wyraźnie wskazuje się kto jest dyspozytorem armii i sprawuje nad nią nadzór: „Partia nasza, która zgodnie z wolą narodu i dla obrony jego interesów powołała do życia, zorganizowała i uformowała ludowe Wojsko Polskie, wychowywała zawsze i wychowuje nadal wszystkich jego żołnierzy w bezwzględny poszanowaniu humanistycznych zasad moralnych, wierności socjalistycznym ideałom etycznym, w gotowości do obrony rewolucyjnych zdobyczy naszego narodu”¹⁴.

Opisane wydawnictwo obowiązywało do 1973 r., w którym wprowadzono do użytku znacznie szersze opracowanie zatytułowane *Zasady etyki zawodowej żołnierza Polski Ludowej. Obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*¹⁵. Nowy dokument o kieszonkowym wymiarze 10,5 x 15 cm, liczył 136 stron i składał się z dwóch części. Stanowił on niejako uzupełnienie wydanych na początku lat 70. nowych regulaminów wojskowych (musztry, wewnętrznego, służby garnizonowej i wartowniczej oraz ceremoniału wojskowego). Pierwsza z części podręcznika dotyczyła zasad etycznych, którymi w codziennym życiu powinien kierować się oficer. Podkreślano w niej więzi łączące społeczeństwo z wojskiem a także związki z bratnimi armiami państw socjalistycznych. Odwoływano się do honoru jako szczególnej wartości moralnej żołnierza. Jego poczucie miało przejawiać się w uczciwości, prawości, rzetelności, prawym postępowaniu w codziennej działalności i relacjach interpersonalnych. Żołnierz o takich przymiotach miał być jednocześnie osobą skromną, rycerską, pomocną i uczynną. Za cechy niegodne żołnierza w kontaktach z innymi żołnierzami, podwładnymi jak i przełożonymi wskazane były zarozumialstwo, wyniosłość, bezdusność, karierowiczostwo, uniżoność oraz lizusostwo wobec przełożonych. Sprzeniewierzenie się zasadom moralnym, szczególnie zaś niespójność deklaracji,

¹² Ibidem, s. 38.

¹³ Ibidem, s. 43.

¹⁴ Ibidem, s. 11.

¹⁵ *Zasady etyki zawodowej żołnierza Polski Ludowej. Obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*, Wyd. MON, Warszawa 1973.

myśli i czynów żołnierza, były uważane za plamy na żołnierskiej godności. Za sprzeniewierzenie się harmonijności idei i czynów uznano również tchórzostwo, słabość, nierzetelności. Za wybitnie żołnierską cnotę uznano karność jako przejaw zdyscyplinowania i moralności wojskowej polegającej na ścisłym przestrzeganiu zasad panujących w społecznościach zhierarchizowanych opartych na rozkazie jako prawie działania. Powierzonych pod rozkazy żołnierzy służby zasadniczej kadra miała traktować jako młodszych towarzyszy służby wychowując ich na dobrych obywateli Rzeczypospolitej. Tak jak i we wcześniejszych *Zasadach* i tu nie brakowało odwołań do służby ideom socjalizmu, rewolucyjnych zdobyczy oraz realizacji zadań nakreślonych przez PZPR. Poza ściśle wojskowymi zadaniami szkoleniowo-obronnymi kadra miała służyć krajowi poprzez pracę na rzecz gospodarki narodowej. Druga rozdział publikacji – *Obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego* składał się ze wstępu oraz trzech części, liczących łącznie 112 stron. W kolejności były to: 1. *Rodowód współczesnego polskiego obyczaju wojskowego*; 2. *Obyczaje w służbie wojskowej*; 3. *Żołnierz Zawodowy w życiu pozasłużbowym*. W części pierwszej autorzy określili czym jest moralność i obyczaj, jakie jest ich znaczenie w życiu społecznym oraz jakim przemianom one podlegały na przestrzeni dziejów. Za obyczaje godne kultuwowania uznawane były te, które wypływały z humanistycznych wartości. Nośnikami tych wartości były idee oświecenia, a po upadku I Rzeczypospolitej, dążenia narodowyzwolenicze obejmujące epopeję Legionów Polskich we Włoszech, powstania narodowe, rewolucyjne boje 1905 i 1917 r. a także walki o odzyskanie niepodległości, hiszpańska wojna domowa lat 1936–1939. Krytycznie natomiast odniesiono się do modelu stosunków międzyludzkich panujących w wojsku międzywojennym a przejawiających się w wyniosłym traktowaniu kadry podoficerskiej i szeregowych, lekceważącym stosunku do osób niewojskowych czy przerysowaną etykietą i konwensansami w życiu towarzyskim. Nie odmawiano jednak temu wojsku patriotyzmu, traktując je jako symbol wolności Polski. Wpływ na IWP i panujące w nim stosunki społeczne miały lata II wojny światowej przy czym szczególnie doniosłe znaczenie zostało przypisane lewicowemu nurtowi walki z Niemcami i braterstwu broni z Armią Czerwoną. W drugiej części *Obyczajów* dotyczącej służby wojskowej zdefiniowano żołnierki honor, który wynikać miał z poczucia ludzkiej godności z uznania i ścisłego przestrzegania podstawowych norm moralnych¹⁶. Za niegodne żołnierza czyny hańbiące uznane zostały tchórzostwo na polu walki i zdrada ojczyzny. Łamaniem za-

¹⁶ Ibidem, s. 54.

sad etycznych i dobrego obyczaju było pijaństwo, zgorszenie publiczne, oraz przestępstwa pozbawiające żołnierza honoru. Przejawem żołnierskiej godności miało być również dotrzymywanie danego słowa, nie tylko tego przyręczonego ale również poświadczającego prawdę w różnych życiowych sytuacjach. Za rzecz bardzo ważną uznano godność munduru, pod którą kryła się symbolika obywatela służącego państwu, społeczeństwu i z tego tytułu darzonego przez to społeczeństwo szacunkiem. Istotna była też prezencja żołnierza, jego wygląd zewnętrzny, zachowanie, postawa, schludność, przestrzeganie regulaminów itp., które, miały wpływ na kształtowanie opinii o wojsku oraz wychowanie podwładnych. Za niezbędne w codziennych relacjach służbowych uznano solidarność zawodową i środowiskową. Dalej w podręczniku scharakteryzowane zostało postępowanie żołnierza jako podwładnego i przełożonego oraz jak radzić sobie w sytuacjach konfliktowych, do których może dochodzić z różnych przyczyn. Rozwiązywanie takich sytuacji wymagało od żołnierza dystansu, obiektywności, delikatności i roztropności. Właściwe wykonywanie obowiązków służbowych wiązało się z kulturą organizacji służby i pracy oraz sprawną organizacją świadcząca o profesjonalizmie kadry. W służbie nie była dobrze widziana przesadna formalność, brak zaufania do umiejętności podwładnych przejawiający się ciągłymi kontrolami wykonywanych przez nich czynności. W ramach relacji służbowych znalazły się również wskazówki dotyczące żołnierskiego zachowania podczas odpraw, narad i konferencji oraz wskazówki dla ich organizatorów co do utrzymania właściwych proporcji między formą i treścią. W dalszej części przedstawione zostały normy i zachowania obowiązujące żołnierza w przypadku podejmowania przez jednostki wojskowe gości (np. dni otwartych koszar) oraz w ramach jego społecznej aktywności. Natomiast trzecia część *Obyczajów* dotyczyła życia pozasłużbowego. Dużo miejsca poświęcono rodzinie żołnierza a także stosunkom towarzyskim, zachowaniu w miejscach publicznych i sytuacjach szczególnych. Do tych ostatnich zaliczono odwiedziny chorych kolegów lub przyjaciół w szpitalach zarówno tych wynikających ze środowiskowej solidarności jak i zwyczajnych przyjacielskich oraz przykrych uroczystościach pogrzebowych. W tym wypadku zalecano powściągliwość w uczestnictwie w częściach religijnych. Kolejnym i ostatnim omówionym zestawem żołnierskich zachowań był wizyty zagraniczne. Te podzielono na prywatne i służbowe. Zalecano tu kierowanie się szacunkiem i wyrozumiałością dla miejscowych zwyczajów a także zapoznanie się z kulturą i zwyczajami panującymi w kraju do jakiego wyjeżdżano. W części dotyczącej życia rodzinnego podkreślano konieczność zachowania

neutralności światopoglądowej rodziny i kultywowaniu świeckiej obrzędowości.

Uregulowania z lat 80.

W dniu 11 października 1978 r. podczas posiedzenia Rady Wojskowej MON zredagowany został list, który otworzył ogólnowojskową dyskusję nad nowym zbiorem zasad moralno-obyczajowych, jakimi powinna kierować się kadra zawodowa służby czynnej i rezerwy. W efekcie analiz, dyskusji i konsultacji, które toczyły się w całych Siłach Zbrojnych aż do 1983 r., w GZP zredagowano i wydano liczące 214 stron – *Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*¹⁷. Dzięki włączeniu do prac nad opracowaniem całego środowiska wojskowego, podczas prac redakcyjnych nad dokumentem uwzględniono cały szereg postulatów płynących ze środowisk dotychczas pomijanych, które nie miały możliwości wypowiedzenia się co do formy i treści poprzednich wydawnictw. Miało to korzystny wpływ na kształt wydawnictwa oraz w istotny sposób odróżniało go od poprzedniej kodyfikacji. We wprowadzeniu autorzy dokumentu wywiedli rodowód polskiego obyczaju wojskowego od czasów średniowiecza. Odwoływano się do tradycji powstań narodowych, armii przedwrześniowej a także do bojów Polskich Sił Zbrojnych (PSZ) na zachodzie i walk Armii Krajowej (AK), w tym szczególnie Powstania Warszawskiego. Również katalog postaci i narodowych bohaterów uległ rozszerzeniu w stosunku do opracowania z dekady lat 70. Obok dotychczasowych bohaterów wywodzących się głównie z nurtów lewicowych do grona postaci zasłużonych dla państwa i armii zaliczono przedstawicieli innych środowisk. Była to znaczna zmiana w postrzeganiu przeszłości i tradycji, na którą jeszcze dekadę wcześniej nie było miejsca. Jednak nie wszystkie wzorce z przeszłości znalazły uznanie u redaktorów *Zasad*. Tym co zdecydowanie odrzucano z przedwojennej tradycji był nadmierny formalizm w relacjach między oficerami. Za niepotrzebną uznana została też przesadna etykieta tak charakterystyczna dla uchodzącego za elitarne środowiska przedwojennych oficerów a wyraźnie sprzeczna z egalitaryzmem będącym jednym z podstawowych lewicowych założeń równości i solidarności, panujących w nowoczesnym społeczeństwie. Nie

¹⁷ *Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*. Sygn. GZP 25/83. Wyd. MON, Warszawa 1983.

do pogodzenia z powojennymi realiami były również zasady panujące w armii przedwrześniowej a dotyczące obrony oficerskiej czci z bronią w rękę¹⁸.

Warto na marginesie wspomnieć, że władze wojskowe dążąc do spopularyzowania wiedzy o historii polskiego obyczaju wojskowego, wydały książkę *Godność i honor żołnierski* autorstwa Adama Kołodziejczyka, nawiązującą w pewnym stopniu do ówczesnie obowiązujących *Zasad Etyki i Obyczaju* a w wielu miejscach odnoszącą się wprost do zawartych w nich treści¹⁹. W opisanych wyżej zbiorach zasad etycznych, którymi miał się w życiu kierować oficer nowoczesnej socjalistycznej armii odnajdujemy szereg zapisów uniwersalnych, zawsze cenionych w wojsku bez względu na panujący ustrój państwowy. Wartości etyczne kadry IWP umieszczone w opisanych podręcznikach są w wielu aspektach takie same lub zbieżne np. z przepisami obowiązującymi w wojsku przedwrześniowym m.in. z podręcznikiem *Oficer*.

Analizując proces powstawania współcześnie obowiązującego *Kodeksu Honorowego Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego* nie sposób pominąć zdania w dyskusji jaki na temat jego kształtu zabrał ks. doc. dr hab. Henryk Skorowski. W swoim wystąpieniu wskazał on cechy w jakie powinien być wyposażony oficer „odrodzonego” Wojska Polskiego. Skorowski w oparciu o naukę społeczną Kościoła dokonał wyodrębnienia trzech płaszczyzn zawierających w sobie zespoły cech niezbędnych dla wykonującego zawód wojskowego. W obrębie pierwszej z nich będącej stanem wiedzy i świadomości moralnej znalazły się prawda, sprawiedliwość, miłość, wolność oraz pokój. Druga z płaszczyzn zawierała skonkretyzowane powinności, bezwzględne i kategoryczne. Były to: odpowiedzialność, gotowość poświęcenia, aktywne uczestniczenie w życiu społecznym a także wrażliwość i otwartość na potrzeby drugiego człowieka i wspólnoty. Trzecia płaszczyzna cech charakterystycznych dla zawodu żołnierza to: patriotyzm, solidarność, sprawiedliwość, bezinteresow-

¹⁸ Przedwojenna kadra oficerska często rozstrzygała spory z bronią w rękę. Obowiązującym zwyczajowo oficerów był tu kodeks Władysława Boziewicza, dedykowany Józefowi Piłsudskiemu. Dokument ten stanowił spis reguł postępowania oraz katalog uchybień godności i czci, na które oficerowie powinni być szczególnie wyczuleni i reagować na nie w sposób stanowczy. W kodeksie wyszczególnione były wypadki szczególne takie jak obraza oficera i członków jego rodziny, naruszenie czci kobiety lub munduru czy wojska w ogóle, zasad oraz sposobu reagowania na takie sytuacje i wreszcie rozstrzygnięcia wynikłych z tego sporów na drodze starcia orężnego. W wypadku pojedynkowania się kodeks Boziewicza wykluczał, jak to ujął autor „tanią odwagę”, której przejawem było starcie do pierwszej krwi. Pojedynkujący się mogli go przerwać dopiero wtedy, gdy jeden z nich utracił zdolność do walki. Zob. W. Boziewicz, *Polski kodeks honorowy*, wydanie siódme, Warszawa-Kraków.

¹⁹ A. Kołodziejczyk, *Godność i honor żołnierski*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1987.

ność, męstwo, panowanie nad strachem, a także sumienność i wytrwałość²⁰. Wszystkie wskazane cechy znajdowały się w omówionych *Zasadach Etyki i Obyczajach* kadry IWP, tak więc jak już wcześniej zaznaczono, są one wspólne dla każdej żołnierskiej społeczności bez względu na ich orientację światopoglądową czy panujący w państwie ustrój socjoekonomiczny.

Uwagi podsumowujące

Podsumowując omówione kodyfikacje dotyczące sfery etyki i obyczaju żołnierzy Sił Zbrojnych PRL, nasycone były treściami podkreślającymi ludowy charakter armii, związki z partią, służebną rolę wobec panującego ustroju społeczno-politycznego. W charakterystyczny sposób deklarowana była wielokrotnie gotowość do obrony rewolucyjnych, socjalnych zdobyczy ludowego państwa, obrony Polski przez imperializmem w sojuszu z armiami państw „demokracji ludowej”. Ideowego oblicza wojska PRL nie da się zakwestionować. Jednak podstawą na jakiej regulacje te powstawały stanowił honor i godność żołnierza, munduru i całego wojska. Kultura honoru w armii zawsze była związana ze szczególnymi warunkami służby wykraczającymi poza zwykły stosunek pracy – „Honor to bóg wojska”²¹.

Oceniając wpływ *Zasad etyki i obyczajów* na prywatne życie rodzin wojskowych należy zauważyć kilka faktów, świadczących, że założenia nie zawsze znajdowały pokrycie w praktycznych zachowaniach rodzin wojskowych. Pomimo silnego oddziaływania aparatu partyjno-politycznego w zakresie laicyzacji kadry, część z żołnierzy zawodowych bez względu na przynależność do partii, odrzucała zeświecczenie traktując je jako obcy system wartości. Duży, o ile nie decydujący wpływ na zachowanie modelu stosunków rodzinnych opartych na tradycyjnych wartościach miały żony. To one dbały o wychowanie dzieci w zgodzie z własnym sumieniem i tradycją odrzucając propagowany model rodzinnych relacji. Istotną rolę odgrywali tu również w większości wierzący żołnierze z poboru, którzy nie ukrywali swoich przekonań, często je manifestując. Wielu przełożonych nie ingerowało w sprawy osobiste podwładnych uważając, że kwestie sumienia i wiary należą do tej sfery ludzkiego życia i obywatelskich swobód, które były gwarantowane konstytucyjnie i stanowią one wyłącznie sprawą osobistą żołnierza.

²⁰ M. Marcinkowski, *Służba wojskowa jako służba wartościom*, „Colloquium”, 2014, nr 1, s. 79-80. Zob. Sz. Ossowski, *Kodeks honorowy w Wojsku Polskim III RP*. http://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/ssp/ssp_2004_1/sp-4-1-07.pdf [dostęp: 25.01.2016].

²¹ Cyt za: S. Jarmosko, *Kultura honoru w procesie socjalizacji zawodowej wojskowych*, „Colloquium” nr 2, Gdynia 2014, s. 130.

W wielu rodzinach wojskowych obchodzono chrześcijańskie święta, przyjmowano księży, dzieci chrzczono i posyłano do komunii, przy czym nie afiszowano się z tym ale i nie robiono z tego nadzwyczajnej tajemnicy. Jednak prowadzona systematycznie w wojsku indoktrynacja odniosła pewne rezultaty. W różnym stopniu i w zależności od korpusu osobowego żołnierze ulegając ateizacji, porzucali wiarę, niejednokrotnie stawali się jej wielkimi przeciwnikami i krytykami. Wielu „gorliwych neofitów” włączało się w prace ukierunkowane na walkę z Kościołem i przejawami religijności żołnierzy. Jednym z przykładów takich działań były próby utrudnienia lub wręcz unieemożliwienie księżom składania corocznych wizyt duszpasterskich w domach kadry – kolędy. Z czasem duży odsetek oficerów nie krył swojego ateizmu, agnostycyzmu lub co najmniej obojętności na sprawy wiary. Stan ten można częściowo powiązać z rzeczywistym upartyjnieniem struktur wojskowych²². Nie należy jednak zapominać, że również wielu żołnierzy należących do partii uczęszczało do kościoła i praktykowało wiarę. Część z nich jednak traktowała religię jedynie w kategoriach wielowiekowej polskiej tradycji i nie czuło potrzeby regularnego uczestniczenia w życiu chrześcijańskiej wspólnoty.

Podsumowując poza sferą ideologiczną omówione podręczniki były przede wszystkim nośnikami tych uniwersalnych cech i postaw żołnierskich, które są powszechnie uznawane i cenione bez względu na rodzaj armii i państwa, któremu ma ona służyć²³. Zastąpienie manifestacyjnych zapisów o zabarwieniu ideologicznym, w tym wierności socjalistycznej ojczyźnie i rewolucyjnym zdobyciom, treściami oddającymi obecne realia społeczno-polityczne kraju czyniłyby ostatnie wydanie *Zasad etyki i obyczaju* z 1983 r. jak najbardziej aktualnym. Po 1989 r. przystąpiono do prac nad nowym kodeksem honorowym oficera, przy czym nadano temu wydarzeniu duży rozgłos. Jak mawiano w okresie transformacji ustrojowej, armia miała zostać „zwrócona” narodowi a zawód żołnierza miał odzyskać prestiż i godność, rzekomo utraconą w okresie PRL. Takie deklaracje padały najczęściej z ust osób odmawiających powojennym polskim Siłom Zbrojnym miana Wojska Polskiego. Ta pozbawio-

²² W zależności od szczebla wojskowej hierarchii w 1989 r. przynależność do PZPR kształtowała się następująco: wśród dowódców dywizji i pułków upartyjnienie wynosiło -100%. Podobnie było w większości instytucji centralnych MON oraz dowództwach i sztabach najwyższego szczebla. W partii było 85% dowódców batalionów a także 70% dowódców kompanii i 53 % dowódców plutonów. Zob. W. Bronz, *Indoktrynacja ateistyczna...*

²³ Cechy współczesnego oficera WP zostały przedstawione m. in. w artykule Jana Maciejewskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego, dotyczącym przemian w armii po 1989 r. Zob. J. Maciejewski, *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny. Strona internetowa* www.wuwr.com.pl/online-texts/download/106.html pdf [dostęp: 10.02.2016].

na cech naukowych i nieuczciwa narracja określająca powojenną armię mianem „polskojęzycznych formacji wojskowych”, zaczyna niestety powoli przenikać do świadomości młodego pokolenia a sprzyja temu wytworzony przez polityków rozrachunkowy klimat rozprawy z przeciwnikami politycznymi.

Omówienie okoliczności i procesu powstawania nowego zbioru norm etyczno-moralnych dla współczesnej armii wykracza poza ramy niniejszego referatu, to też zainteresowanych do ich głębszego poznania odsyłam do dwóch artykułów Stanisława Jarmoszko z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach i Szymona Ossowskiego z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz książki Jerzego Zalewskiego o przemianach w wojsku jakie dokonały się w latach 1989–2001.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Blum I., *Z dziejów Głównego Zarządu Politycznego WP: jego rola i miejsce w ludowym Wojsku Polskim*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1963, nr 3-4 (29), s. 206-251.
- [2] Berling Z., Próchnicki S., Kramer S., *Oficer*, Warszawa 1931.
- [3] Boziewicz W., *Polski kodeks honorowy*. Wydanie siódme, Warszawa-Kraków.
- [4] Bronz W., *Indoktrynacja ateistyczna w Wojsku Polskim po 1956 roku. Wkład gen. Wojciecha Jaruzelskiego w ateizację narodu*; http://www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/042004/10.html [dostęp: 01.02.2016].
- [5] Chojnecki S., *Struktura organizacyjna aparatu polityczno-wychowawczego Wojska Polskiego w latach 1945–1948*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1981, nr 1 (95), s. 40-72.
- [6] Dobiegała H., Pytasz Z., *Udział Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w życiu politycznym kraju 1946–1947*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1982, nr 2 (100), s. 75-93.
- [7] Drzewiecki A., *Marynarka Wojenna PRL 1945–1989. Służba w oparach ideologii*, [w:] *Siły zbrojne-polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Przybylskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, (red.) Kurenda P., Romanowicz J., Rossa A., Zalewski B., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 63-76.
- [8] Drzewiecki A., *W Sejmowej Komisji Obrony Narodowej (VI–IX kadencji) o społecznej roli „Ludowego” Wojska Polskiego*; <https://repoz>

- itorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6299/1/10Drzewiecki.pdf [dostęp: 15.12.2015].
- [9] Grot L., *Działalność ochronno-propagandowa Wojska Polskiego w czasie referendum (30.06.1946 r.) i wyborów do Sejmu RP (19.01.1947 r.)*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1974, nr 2 (69), s. 173-200.
- [10] Grot L., *Udział ludowego WP w wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 511-513.
- [11] Jarmoszko S., *Kultura honoru w procesie socjalizacji zawodowej wojskowych*, „Colloquium”, nr 2, Gdynia 2014, s. 115-138.
- [12] Jaruzelski W., *Naród jeśli chce przetrwać zagrożenia i stawić czoła wyzwaniom musi być zjednoczony*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 4 (106), s. 6-12.
- [13] *Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez sejm ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r.* Tekst jednolity z dnia 16 lutego 1976 r. (Dz. Urz. Nr 7 poz. 36, Obwieszczenie Przewodniczącego Rady Państwa z 16 lutego 1976 r.).
- [14] *Kodeks Honorowy oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1995.
- [15] *Kodeks etycznego postępowania*. Decyzja nr 125/MON z dnia 14 kwietnia 2011 r.
- [16] Korkuć M., „*Wpóić w żołnierzy nienawiść*”. Z problematyki wykorzystania jednostek „ludowego” wojska do walki z podziemiem niepodległościowym, [w:] *Wojsko w Polsce „ludowej”*. Studia i materiały, (red.) R. Klimientowski, J. Nowosielska-Sobel, P. Piotrowski, G. Strauchold, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 109-132.
- [17] Kołodziejczyk A., *Godność i honor żołnierski*. Wydawnictwo MON, Warszawa 1987.
- [18] Maciejewski J., *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny*; www.wuwr.com.pl/online-texts/download/106.html pdf [dostęp: 10.02.2016].
- [19] Marcinkowski M., *Służba wojskowa jako służba wartościom*, „Colloquium” nr 1, Gdynia 2014, s. 69-88.
- [20] Michalik M., *Problemy wychowania moralnego w LWP na tle przemian społeczno-politycznych w Polsce*. Materiały do szkolenia politycznego oficerów i chorążych nr 2. Wydawnictwo MON, Warszawa 1970.

- [21] Michalik M., *Nauka, światopogląd, moralność*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1975.
- [22] Michalik M., *Wychowawcze aspekty zasad etyki, obyczajów i ceremoniału wojskowego: problemy funkcjonowania zawartych w nich norm i wpływ tych dokumentów na integrację środowiska wojskowego*. Biblioteczka Marksizmu-Leninizmu nr 5. Wydawnictwo MON, Warszawa 1976.
- [23] Michalik M., *Armia, zawód, moralność: problemy etyki zawodu wojskowego*. Wydawnictwo MON, Warszawa 1971.
- [24] Odziemkowski J., *Służba duszpasterska Wojska Polskiego 1914–1945*. Bellona, Warszawa 1998.
- [25] Polański W., *Wojskowa Akademia Polityczna głównym ośrodkiem kształcenia i wychowywania aparatu partyjno-politycznego sił zbrojnych*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1974, nr 2 (69), s. 243-284.
- [26] Powała J., *Z dziejów Oficerskiej Szkoły Politycznej 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1984, nr 3 (109), s. 84-115.
- [27] Rutkowski S., *Polska Partia Robotnicza w siłach zbrojnych w latach 1944–1948*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, nr 4 (82), s. 37-49.
- [28] Polniak Ł., *Opinie społeczne o wojsku w świetle badań OBOP w latach 1955–1989*, [w:] *Wojsko w Polsce „ludowej”*. *Studia i materiały*, (red.) R. Klimentowski, J. Nowosielska-Sobel, P. Piotrowski, G. Strauchold, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 43-62.
- [29] Uchwała Zgromadzenia Mężów Zaufania Sił Zbrojnych RP z 17 października 2006 r. *Kodeks honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego* (Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej z 2008 r., Nr 5, poz. 55).
- [30] Wieczorek S. M., *Myśl polityczna i czyn zbrojny PPR 1942–1944*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 31-40.
- [31] Wojdalski Z., *Akcje rolne ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1947*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1977, nr 1 (79), s. 152-173.
- [32] *Szlak bojowy Ludowego Wojska Polskiego*, (red.) S. Okęcki. Wydawnictwo MON, Warszawa 1953.
- [33] Wichrowski H., *Ideowo-moralne treści stosunków międzyludzkich w socjalizmie: ich rola i urzeczywistnienie w ludowym Wojsku Polskim*. Materiały do szkolenia politycznego oficerów i chorążych nr 1, Wydawnictwo MON, Warszawa 1970.

- [34] Zalewski J., *Wojsko Polskie w przemianach ustrojowych 1989–2001*, Dom wydawniczy Elipsa, Warszawa 2002.
- [35] *Zasady etyki żołnierzy ludowego Wojska Polskiego*. Wydawnictwo MON Warszawa 1965.
- [36] *Zasady etyki zawodowej żołnierza Polski Ludowej. Obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*. Wydawnictwo MON, Warszawa 1973.
- [37] *Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego*. Sygn. GZP 25/83. Wydawnictwo MON, Warszawa 1983.
- [38] Zwoliński S., *Organizacja i zadania organów politycznych ludowego WP 1949–1955*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1983, nr 2-3 (104-105), s. 233-258.
- [39] Zwoliński S., *Szkolenie polityczne i partyjne w ludowym Wojsku Polskim w latach 1945–1955*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1976, nr 3 (77), s. 215-239.

ETHICAL CODES IN THE POST-WAR POLISH ARMY

ABSTRACT

Polish Peoples Army (Ludowe Wojsko Polskie) was formed in complex external and internal situation of post-war Poland. After the war operations, it took the unpopular role of strengthening the authorities, at the same time being its support. The “strong arm” of the nation and, at the same time, “shield” of PZPR (Polish United Workers’ Party) as Polish Army was named in propaganda, was a part of a country with restricted sovereignty and bound by alliances resulting from geopolitical circumstances of the day. Officer corps of the army was to be characterised by certain moral and ethical values and customs, compatible with the official national world views doctrine. In the years 1965–1989 three separate normative documents were prepared by the army, constituting the ethical code of practice of the staff in professional relations as well as personal life. This article is an attempt to draw an outline of the staff through these regulations.

Key words:

Polish Army after II world war, ethical values and customs, normative documents.